

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

PUSZTAI Gabriella

Libéria magyar egészségügyi minisztere

Eredeti közlés/Original publication:

Libéria magyar egészségügyi minisztere, *Orvosi Hetilap*, 2002. február 17.,
355–357. old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.000.299

Dátum/Date: 2014. április 22. / April 22.

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

PUSZTAI Gabriella: Libéria magyar egészségügyi minisztere, *AHU MATT*,
2014, **pp. 1–9. old.**, No. 000.000.299, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

hazai könyvtárakban

Megjegyzés / Note:

ellenőrzött és szerkesztett szöveg / controlled and edited text

Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika-kutatás, Fuszek Rudolf magyar orvos élete és tevékenysége,
Fuszek doktor működése trópusi országokban, Fuszek doktor Afrikában, a
libériai egészségügy megszervezése, a korabeli legkorszerűbb módszerek al-
kalmazása, Fuszek doktor miniszteri kinevezése Libériában, Fuszek hirtelen
halála 1941-ben Afrikában, hagyatéka részben elpusztult, részben feldolgo-
zatlan

African research in Hungary, life and activity of Dr. Rudolf Huszek Hungarian medical doctor, operations of Fuszek doctor in tropical countries, Fuszek doctor in Africa, organization of the health system in Liberia, use of the most modern contemporary methods, ministerial appointment to doctor Fuszek in Liberia, Fuszek's sudden death in 1941 in Africa, written legacy partly destroyed, partly unprocessed

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS, ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMENTUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES, COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/ writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikaisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

LIBÉRIA MAGYAR EGÉSZSÉGÜGYI MINISZTERE:

Pusztai Gabriella

1941. május 29-én, pontosan hatvan évvel ezelőtt halt meg *Fuszek Rudolf* (szül. 1882. január 20-án) magyar orvos egy távoli afrikai országban, Libériában.¹ A kontinensen töltött harminc év alatt folyamatosan gyógyított, orvosi kutatásokat végzett, értékes néprajzi, geológiai, zoológiai gyűjteményeket hozott létre. Részt vett az orvosi ellátás kiépítésében, majd tíz évig miniszterként irányította a kis köztársaság egészségügyi szervezetét. Magyarországra hazahozott iratai, betegkartonjai az orvostörténet pótolhatatlan kincsei.

Tanulmányait a budapesti egyetem orvosi karán végezte, és 1904-ben kapta meg diplomáját. Genersich Antal professzor támogatta, ösztönözte a tehetséges fiatal orvost. Dolgozott a Budapesti Egyetemi Patológiai Tanszéken, s mellette már magánpraxist is folytatott. 1908-ban mégis úgy döntött, hogy a hamburgi Hajózási és Trópusi Betegségek Intézetében (Tropeninstitut) képezi magát tovább. Az iskola vezetője (Fuszek tanára) Bernhard Nocht professzor volt. A képzés bő egy hónapja csalódást okozott a magyar orvosnak. Felismerte, hogy a trópusi orvoslást kénytelen lesz a gyakorlatban elsajátítani. 1909 januárjában már a Negada óceánjáró fedélzetén hajózott Bolívia felé. Első útja nem sok sikerrel járt. Mire az országba érkezett, az elnök megbukott, s az utódok nem tartottak igényt munkájára. A chilei Valparaisón keresztül utazott hazafelé, ahol hajóorvosi állást ajánlottak fel neki egy Európába tartó hajón, mivel a terjedő pestisjárvány miatt nem vállalta senki ezt a feladatot.

Mintegy két hónap telt el ismét a Tropeninstitut-ban, amíg 1909 nyarán elindulhatott új küldetésére Kamerun német gyarmatra. A németek kemény küzdelem árán csak 1908-ra tudták elérni e terület teljes behódolását. Fuszek Rudolf a Dualától kelet felé haladó vasúti építkezéshez érkezett az orvosi ellátás biztosítására. Széles látókörű, a tudományok iránt érdeklődő, mindenre kíváncsi szelleme erős fizikummal s kitartással párosult, így gyorsan alkal-

¹ Kálmán Gy.: Libéria egykori magyar minisztere, Fuszek Rudolf dr. c. cikkét, *Orvosi Hetilap*, 1984, 125, 841–842. old.

mazkodott az új körülményekhez. A munkásszállásokon katasztrofális egészségügyi helyzet uralkodott.

A munkások többsége munkaképtelen volt, a hiányos és rossz ételmezés elősegítette a dizentéria-járvány (vérhasjárvány) és a vitaminhiány-betegségek gyors terjedését. A malária, lepra, beriberi és 1906 után az álomkór szintén komoly veszélyt jelentettek a nagy számban összezárt vasútépítőkre. S mindez a trópusi övezetben, egyenletesen magas hőmérsékleten, „Francia- és Belga-Kongó mellett Új-Guinea után a legkedvezőtlenebb klímájú”² területen. Orvosi kutatásai a feketevíz-lázzal kapcsolatos megfigyelésekkel indultak. Kezdeti tapasztalatai alapján a lepra és a szifilisz elterjedése is sokkal súlyosabb volt, mint ahogyan addig megítélték. Ün. álomkór kórházak már léteztek ekkor Kamerunban, de a legközelebbi is mintegy 150 km-re volt az építkezésektől.

A magyar orvos a vérhasjárvány megfékezését tartotta a legsürgősebbnek. Rövid idő alatt két kollégáját temette el a gyorsan halált okozó betegség miatt. Rájött arra, hogy a munkások otthonról hozták magukkal a betegség kórokozóját, s a megváltozott körülmények hatására tört ki rajtuk a betegség. Kidolgozta a vérhas megelőzésének módszerét, és 8 hónap alatt véget vetett a járványnak. Expedíciókat szervezett a vasútvonal haladási irányába, és ültetvényeket telepített, kutakat létesített, hogy megfelelő táplálékhoz és jó ivóvízhez jussanak a vasútépítők.

„Főleg plan-tint ültettünk, ezt az óriás-banánfélé, amelyet főzve vagy sütvé fogyasztottak a bennszülöttek.”³

Humanitása kimagasló volt a gyarmatokon élő kortársai között. Gyógyított néger munkást, fehér misszionáriust, és mindenkit, aki hívta. Kamerunból kiindulva járt Senegambiában, Dahomey-ben, Togóban, Nigériában, Francia-Kongóban, Belga-Kongóban, Fernando Poón.

A Kamerunban eltöltött két év alatt megkezdte klimatológiai, meteorológiai megfigyeléseit, az állatvilág tanulmányozását. Tapasztalatai nyomán született meg első nagyobb terjedelmű tanulmánya, a Beszámoló Kamerun természeti és társadalmi viszonyairól. Rágcsálókból, gyíkokból, rovarokból és igen értékes hullókból álló gyűjteményét 1911-ben hozta haza Magyarországra, majd a Nemzeti Múzeum állattárának s az orvosi egyetem állattani intézetének ajándékozta.

² Fuszek Rudolf levele barátjához, Kamerun, Jaundeland, 1911. V. 10.

³ Kovrig J.: Beszélgetés Libéria magyar orvos-miniszterével Budapesten, *Új Magyarorság*, 1937. júl. 28.

Örömmel fogadta 1912-ben egy banánültetvényes társaság ajánlatát Kolumbiából, amely főorvosként alkalmazta Puerto cezari kórházában. A kolumbiai kormány rövidesen kinevezte az Urabá-öböl és környékének egészségügyi kormányzójává (Commandante sanitario de Golfo Uraba). Szoros baráti kapcsolatba került dr. William Crawford Gorgasszal, aki 1904-től nagy sikerrel dolgozott Panamában, s két év alatt megszüntette a sárgalázat a csatornaövezetben, miközben visszaszorította a malária terjedését is, elhárítva ezzel a csatornaépítés fő akadályát. Fuszek Rudolf nemcsak Kolumbiával ismerkedett meg, hanem bejárta Jamaicát, Haitit, majd egyre súlyosbodó középfülgyulladás miatt kénytelen volt néhány hónapra hazatérni. Európai lábadozása alatt egy amerikai társaság megvásárolta az öböl környékét, és a magyar orvosnak nem volt kedve visszatérni Kolumbiába.

Fuszek Rudolf 1913-ban mint korának egyik legkiválóbb orvosszakértője érkezett Libériába, ahol vérhasjárvány dühöngött. Az „európaiak temetőjeként” ismert Libériában a luteránus misszió kívül nem létezett orvosi ellátóhely. Az ország egészségügyi szervezete végtelenül kezdetleges volt, s állandó ellátási és anyagi gondokkal küzdött. Elterjedt kórnak számított a malária, s gyakori a lepra, a himlő, a vérhas, a feregbetegségek, az elephanthiasis, a framboesia, a sérv és az alultápláltság. Lehangelő körülmények vártak az Európából érkező orvosra. A kellemetlen éghajlaton kívül a gazdasági elmaradottságból következő infrastruktúra-hiány, a higiénia, a kórházak, a műszerek, gyógyszerek hiánya akadályozták az orvosi tevékenységet. A Fuszek doktor által 1,5 millióra becsült lakosságra csak néhány orvos jutott a század tízes éveiben.

A magyar orvosnak rövidesen sikerült kinyomoznia azt a két néger falut, ahol a vérhas fő fészke volt, s visszaszorította a betegség terjedését. Már az első világháború idején nagy tekintélynek örvendett, ugyanis az Amerikai Egyesült Államok után 1917-ben hadba lépő Libéria csak Németországnak üzent hadat, az Osztrák–Magyar Monarchiának nem, hogy egyetlen orvosukat, Fuszek Rudolfot megtarthassák. A népszerű doktor ezalatt folyamatosan praktizált, s felvilágosító munkát végzett. Kezdeményezésére született meg 1917 júniusában Howard elnök rendelkezése az „ördögdoktorok” tevékenységének betiltásáról. Veszélyes orvosságok, mérgező főzetek készítése, istenítéletek végrehajtása indokolta, hogy a sok kárt okozó „fétis- vagy ördögdoktorok” ellen büntetőeljárást indítsanak. 1918-ban tette közzé javaslatát azokról az intézkedésekről, amelyek a Libériában veszélyes betegségnek számító influenza megelőzését szolgálták. A kormány ekkor még nem támogatta anyagilag az ilyen jellegű programok végrehajtását, s ez tragikus következményekkel járt. 1919-ben influenzajárvány, 1919–1920-ban himlő-

járvány tört ki. Szinte minden beteg családot Fuszek doktor kezelt Monroviában.

1922-ben közreműködésével készült el a Libériai Kórházszervezet Alapszabálya, amelyben egy kórház felállítását határozták el. Közte és King elnök között a kapcsolat meglehetősen barátságtalan volt ebben az időszakban, ami késleltette, hogy az őt megillető helyet végre elfoglalhassa, vagyis megbízzák az állami kórház vezetésével. Súlyos esetekben viszont továbbra is kénytelenek voltak a tapasztalt magyar orvost segítségül hívni mind a bennszülöttek, mind az európai kolónia tagjai. Gyakran alkalmazták szakértőként gyógyszerek, gyógynövények, különös készítmények vizsgálatánál.

Szívesen látták orvosként az amerikai Firestone ültetvényeken. Az amerikai missziós kórházban (Mühlenbergben) szintén dolgozott, majd 1923-ban kinevezték az intézmény vezetőjének. Tudta, hogy kemény munka vár rá. Az ország belsejébe orvosi expedíciókat vezettek, s bár nagyon lassan, de terjeszkedni próbált a misszió orvosi ellátó állomások építésével. Az orvoságos vagy gyógyító emberek (Medizinmann, Wald Doktor) befolyása olyan nagy volt a lakosság körében, hogy a betegekért meg kellett küzdeniük az orvosoknak. A népi gyógyítók élet és halál urai voltak a falvakban, s jól látták, milyen komoly veszély fenyegeti hatalmukat. Egyedül a sebészet volt az a gyógyászati terület, ahol az őslakókkal gyorsan kialakult a kapcsolat.

Az új igazgató nevéhez fűződik az ápolónőképzés megszervezése (Mühlenberg Mission Training School for Nurses), illetve az orvosi asszisztensi kurzus elindítása. Az ápolónők és bábák szerepét rendkívül nagyra értékelte a minimális orvoslétszámmal dolgozó egészségügyi rendszerben:

„... ők azok, akik elmagyarázzák a laikusoknak ... miért mosnak kezet mielőtt megérintenek egy sebet ... miért nem tesznek forró cassavát vagy megrágott dohányt a sebre, ők terjesztik a tudást, civilizációt visznek a tanulatlan népnek, s miközben ezt teszik, segítenek kivezetni az embereket a sötétségből a fénybe.”⁴

Az anyagi lehetőségekhez képest javított a kórház felszereltségén, többek között kórházi ágyakat vásárolt.

Számtalanszor összegyűjtötte a hazautazáshoz szükséges pénzt, amit végül mindig gyógyszerekre költött. 1925-ben végre Magyarországra indult. Hazatérése előtt körbehajózta Afrikát, bejárva a partvidék országainak egy részét. Magyarországra hazahozott geológiai gyűjteménye nagyrészt múzeumokba került. A rövid idő alatt, melyet itthon töltött megnősült, s feleségével együtt tért vissza Monroviába.

⁴ Fuszek Rudolf beszéde, 1932. jún. 6., Baptista Kórház, Monróvia, *The Mission Herald*, 1932. szept. 12.

1928-ban az állami kórház belgyógyászati, szülészeti osztályának vezetőjévé nevezték ki. Az elavult felszerelést lecserélte, s hamarosan megszervezte az egészségügyi alapképzést. A körülmények így is kezdetlegesek voltak az európai kórházi viszonyokhoz képest. Az első elektromos erőmű megépítéséig nem volt villanyvilágítás. Egy régi elektromos aggregátort használtak, ami már akkor az épülethez tartozott, mikor az telegráfállomásként működött. A gyakori áramszünetek alatt zseblámpa fényénél dolgoztak. A fővárosban nem volt vízvezeték-hálózat, szivattyúzták a vizet vagy távoli kutakról hozták. Kevés orvosi műszer s a konyha fákalyháján sterilizált operációs eszközök álltak rendelkezésre. King elnök 1928-tól megpróbált néhány egészségügyi intézkedést bevezetni. Új kutakat fúrtak, latrinákat állítottak fel, csatornákat ástak, sajnos nem sok eredménnyel. 1930-ban létrehozták a Nép- és Közegészségügyi Hivatalt.

Fuszek Rudolf 1931-ben végre a kormánytól is megkapta az elismerést, amikor Barclay, az új elnök őt nevezte ki egészségügyi miniszterre (Director of Public Health and Sanitation of the Republic Liberia). Válságos helyzetben foglalta el a miniszteri széket. Pénzügyi lehetőségei erősen behatároltak voltak. A gazdasági válság, a Libériát érintő politikai intrikák, a pénzügyi csóddal küzdő kormány instabilitása egyaránt akadályozták munkáját. Ennek ellenére biztosította az orvosi alapellátást, s hogy 1931-ben nem fordult elő sárgalázaset az országban, az kétségtelenül az új miniszter szakértelmének és kitartó munkájának köszönhető. Felszerelésre, gyógyszerre alig volt pénz, fizetést sem ő, sem az alkalmazottak nem kaptak, csak ígéreteket, hogy a várva várt újabb kölcsön megérkezésekor visszamenőleg is kifizetik a bérüket.

Az új miniszter irányítása alatt az egészségügy területén mégis jelentős eredményeket értek el. Egy 1936-ban született közegészségügyi beszámoló⁵ alapján megállapíthatjuk, hogy kimagasló sikerei voltak a járványmegelőzés terén. A „sárgaláz hazájaként” emlegetett Libériában ebben az évben egyetlen ilyen esetet sem regisztráltak. Nem kell a betegség szakértőjének lenni ahhoz, hogy tudjuk, mit jelentett ez a nyugat-afrikai partvidéken, vezetőkes víz- és csatornahálózat nélkül, ahol a sárgaláz terjesztő szúnyogok a víztároló helyeken szabadon szaporodtak. A másik gyakori járvány, a himlő rövid időre felütötte fejét az ország középső és nyugati tartományaiban, de a védőoltás széleskörű bevezetése gátolta a betegség elterjedését. A keleti és nyugati tartományokból jelentettek álomkóros megbetegedéseket, melyek

⁵ Barclay, E.: Libériai elnök (1930–1943) éves jelentése a törvényhozó testület előtt. 1936. okt. 28., 8–11. old.

nem utaltak járványra, inkább külföldről behurcolt egyedi esetek voltak. Jelentős haladást értek el a lepra elleni küzdelemben is. A kormány – többek között – a Piso tóban lévő Masating szigetre költöztette a betegeket. Dr. Fuszek nem volt híve a kényszerizolációnak, a sziget lepratelepének tervét mégis ő készítette el. A környezetük által kiközösített embereknek kellemesebb és szebb helyet biztosított ez a megoldás.

A tizennégy évvel ezelőtt megálmodott kórházszervezet folyamatosan bővült és fejlődött. Még 1932-ben bevezették az egészségügyi adót, melyet a Libériai Állami Kórház ingyenes orvosi ellátásának biztosítására szántak. Az elnök egy rendelettel a miniszter hatáskörébe vonta ezt az intézményt, mivel működése nem volt kielégítő. Fuszek Rudolf átszervezte a kórházat, és beillesztette az egészségügyi szervezetbe. A gyermekjóléti és anyasági klinika betegszáma az 1930-as években nőtt, s az ekkor már működő ingyenes klinikái is. 1936-ban javaslatot tett a megbiztosítás bevezetésére, ami ingyenes kórházi kezelésre jogosított volna. Ha figyelembe vesszük, hogy a vezető európai országokban, például Franciaországban csak néhány évvel előbb hoztak hasonló intézkedéseket, akkor Fuszek Rudolf javaslatait és intézkedéseit egy modern és haladó gondolkodású politikus fontos lépéseinek kell tekintenünk. Sorban kerültek ki keze alól az eddig hiányzó törvények javaslatai, mint például a gyógyszerészek vagy a bábák működését szabályozó tervezet.

Miniszterként meglehetősen összetett tevékenységet folytatott. Továbbra is praktizált mint orvos. Nem csak az elnököt, politikusokat, katonákat, barátokat kezelte, az ország belső, a tengerparttól távol eső területeire is rendszeresen eljutott. A falvakban dobszó jelezte jöttét.

„A dallam hallatán összegyűlt egy-egy telep népe élükön a törzsfőnökkel, végigültek egy-egy utcát hosszában, hogy a fehér varázsló asszisztenciájával járkálhasson közöttük és vizsgálhassa őket.”⁶

A hátszágban tett körútjain megismerkedett a hagyományos gyógy módokkal, s a használhatókat beépítette praxisába.

„...az egyedül célravezető mód emberien bánni másokkal, és félretenni azokat az előítéleteket, amelyek túlságosan alacsonyra szokták helyezni a primitív embert.”⁷

⁶ Fél Edit: Libériai miniszter a magyar rádióban, *Rádióélet*, 1937, 12, 10., IX. évf., 50. old.

⁷ Kovrig J.: Libéria magyar orvosminisztere beszél a „sötét” Afrikáról, *Új Magyarország*, 1937. júl. 29.

– nyilatkozta. Hogy a népi gyógyítók európai orvoslással szembeni ellenállását megtörje, kollégáiként bánt velük, meghívta őket orvosságaik bemutatására, s megismertette velük sajátjait is. A gyógyításon túl higiéniai, gyermekgondozási, táplálkozási felvilágosító munkával foglalkozott. Aggasztotta a nagyarányú gyermekhalandóság, ezért összeállította a trópusokon élő csecsemők táplálására, ápolására vonatkozó utasításait, tanácsait.

A második világháború előtt többször is fölmerült benne a hazatelepülés gondolata. 1937-ben hazahozta néprajzi gyűjteménye jelentős részét, s kiállításon mutatta be. A Nemzeti Múzeumnak adományozta többek között száz darabos maszkgyűjteményét.

„A gyűjtemény a maga egészében olyan, hogy méltóan képviseli a libériai törzsek anyagi kultúráját.”⁸

Visszatérése után egy új, modern kórház szervezési munkáival volt elfoglalva.

Dr. Fuszek Rudolf 1931-től a libériai politika meghatározó egyéniségei közé tartozott. Az elnök jó barátja, tanácsadója volt. Az 1930-as évek közepéig jó diplomáciai érzékkel nyújtott segítséget a népszövetségi ügyek intézésében. A napi politika minden rezdülését ismerte, s rögzítette töredékekben fennmaradt naplójában. Foglalkozása miatt kiterjedt kapcsolatai voltak a politikusok, katonák és az itt élő európai diplomaták között.

Halálának körülményeiről nem sokat tudunk. Titkárnöje rövid táviratban értesítette itthon élő családját a szomorú eseményről. Elveszett számunkra naplója, kb. 15 000 oldal terjedelmű feljegyzéseinek tetemes része, tudományos felszerelése, könyvtára, fénykép-, bélyeg- és néprajzi gyűjteményének számtalan darabja. Magyarországi gyűjteményei mellett ránk hagyta az emberek iránti szeretetét, megértését. Sírhelye ismeretlen, de reméljük, hogy méltó helyét elfoglalhatja a libériai egészségügy történetében, s honfitársai emlékezetében a libériaiak által „nagy fehér varázslóként” tisztelt Fuszek Rudolf.

(A dr. Fuszek Rudolfra vonatkozó kutatást az Országos Tudományos Kutatási Alapprogram támogatta – szerz. sz.: F 025597.)

⁸ Guida B.: A Néprajzi Múzeum dr. Fuszek Rudolf-féle anyagáról, *Néprajzi Értesítő*, 1937, 502. old.